En progressiv arbetslivspolitik

KNS 20 juni 2018

Håkan A Bengtsson
VD Arenagruppen
hakan.bengtsson@arenagruppen.se

Disposition

- Politiska läget i Norden, EU och världen
- De nordiska modellerna i ett historiskt sammanhang
- Teori och praktik i den nordiska modellen
- Utmaningar i vår tid
- Några rekommendationer

NordMod2030

Hur ska vi förstå den tid vi lever i?

- 1917 – 1918 Krig och revolutioner - demokrati och fascism
- 1929 Den stora depressionen - välfärd och diktatur
- 1945 Välfärdsstaten tar form
- 1968 Vänstervågen sätter dagordningen
- 1989 Globalisering och marknadsliberalism
- 2016 En nykonservativ rekyl

Konservatismens tredje våg – hur ska vi förstå den?

- 1789 – Burkes konservatism
- 1917 – 18 – föder fascism och nazism
- 1989 – 2016 – globaliseringen ger kraft åt högerpopulistiska och högerradikala partier

- Inte temat här. Men tror det är viktigt med en aktuell omvärldsanalys.
- Känn dig själv!
- Känn dina motståndare.

Kulturradikalism vs kulturkonservatism?

Stora samhällsförändringar och utmaningar

- Den digitala eran – den fjärde industriella revolutionen
- Globaliseringen
- …och globaliseringens motreaktion
- Klimatkrisen
- Från den liberala världsordningens seger till den illiberala demokratin
- GAL – TAN – Kosmopolitism vs kommunitarism
- Synen på nationen. Medborgerliga vs mänskliga rättigheter

Skandinavien i världen

Ett unikt framgångsrik reformistiskt projekt

Den nordiska ländernas särdrag

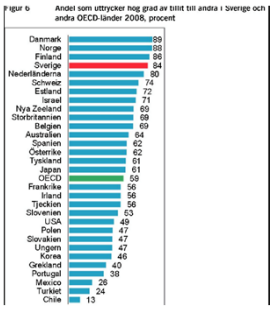

- Demokratisk stabilitet
- Ekonomisk utveckling
- Social utjämning
- Hög tillit
- Mindre ojämställt
- Rankas ständigt högt: välstånd, välfärd, livsvillkor, ”lycka”

- Ett politiskt arv…

- … men alltid var ett pågående projekt som ständigt utvecklats och hanterat nya utmaningar

Triangelmodellen

Grunnpilarene i den tradisjonelle nordiske modellen – små åpne økonomier avhengige av internasjonal handel

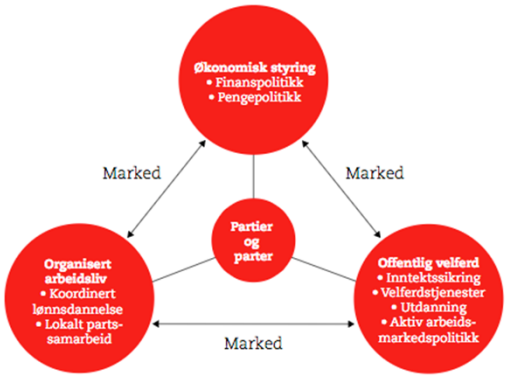

Den nordiska framgångskoden

- Socialistiska ideal och arbetarrörelsens politiska krav infogats i marknadsekonomin och ”bäddat in” marknaden
- **Avtal**smodellen innebär att lönen sätts enligt överenskommelse (inte ensidigt av arbetsgivaren/”marknaden” eller regleras av staten).
- Arbetsmarknaden inte som en marknad som andra.
- (Bostad social rättighet)
- Offentlig välfärd och sociala trygghetssystem
- **Försäkringar**. Redan de gamla grekerna… Utvecklats av fackföreningsrörelsen och infogats i välfärdsstaten
- Blandat ägande – blandekonomi

Tre modeller (eller fem)

- Den liberala anglosaxiska
- Den konservativa kontinental
- Den socialdemokratiska nordiska
- -----
- Den sydeuropeiska
- Den östeuropeiska

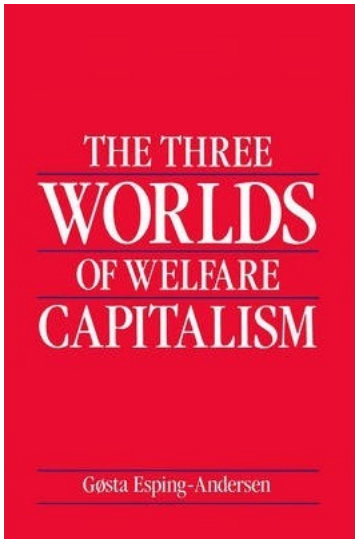

Välfärdsstatens individualism

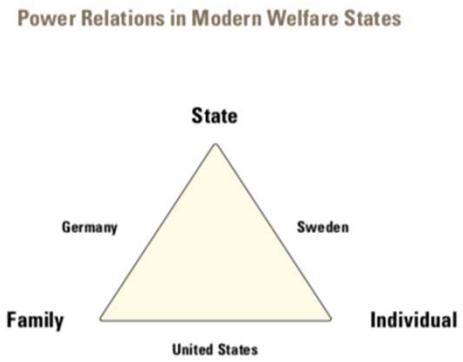

Dynamics of power in modern welfare states. Graphically illustrated as a "triangle drama" by contrasting the position of state, family and individual in the U.S., Germany, and Sweden.

Några viktiga byggstenar i arbetsmarknadsmodellen

- Konfliktpartnerskap
- Kollektivavtal
- Starka partsorganisationer
- Hög facklig anslutningsgrad
- Försäkringsmodell
- Balansen mellan lag och avtal – parterna och staten
- Men politiken är en viktig faktor

Kollektiv självreglering

- Konflikt och samarbete med sina motståndare.
- Staten reglerar men parterna tar ansvar.
- Lönebildningen som centralt exempel. Industrins löneledande roll kännetecknar. Lönebildning med samhällsansvar. (Omdiskuterat)
- Facket gör en samhällsinsats utöver sina de egna medlemmarnas intresse. Som samhället i annat fall skulle behöva lösa.
- Mer än löneförhandlingar. Ett konfliktpartnerskap, som även innefattar förhandlingar om arbetstider, försäkringar, omställningar och utbildning.
- Två parter. Intresset från arbetsgivarsidan är i dag mer kluvet och förknippat med ett mått av dubbla budskap. Den ”korporativa” modellen eller trepartssamverkan har försvagats över tid.
- Lyckats förhindra framväxten av en låglönesektor. Jämför ex inkomstutveckling i USA och Sverige.
- Men hotad och utmanad i dag…

Från hyllad till kritiserad samhällsmodell

- Från 30-talet och framåt en hyllad modell. En tredje väg mellan planekonomi och oreglerad marknad. Efterkrigstiden skördetid.
- 1968 i hög grad en kritik av den socialdemokratiska modellen – både grön och röd.
- Från 1970-talet högerpopulistisk kritik mot höga skatter och statens makt.
- Från 1980-talet en nyliberal kritik. Når en höjdpunkt runt 1989 och därefter. Den offentliga sektorn som hinder för tillväxt och ekonomisk utveckling.
- Ekonomiska och strukturella kriser från 70-talet. Omställningar och anpassningar från 1980-talet. Början av 1990-talet en period som de nordiska modellerna tog sig igen. Modellen visat sig flexibilitet.
- I början av 2000-talet var Tyskland Europas sjuka man. Efter 2008 är det Storbritannien och södra Europa som krisat. Det är de nordiska modellerna har stått sig.

Vikingarna återkomst?

The Nordic countries

The next supermodel

Politicians from both right and left could learn from the Nordic countries

En ny omvärld

- Globaliseringen
- Ökad rörlighet över gränserna
- Maktförskjutning från nationalstaterna till globala marknader
- Marknadsliberal era
- Politisk agenda med udden riktad mot facket (och arbetsmarknadsmodellen)

- Slutsats: Såväl omvärldsförändringar (globaliseringen i vid mening), ett nytt politisk legalt ramverk (bl a EU) och politiska utmaningar som utgör ett hot mot eller utmaning för den nordiska arbetsmarknadsmodellen

Allt mer ojämlik inkomstfördelning

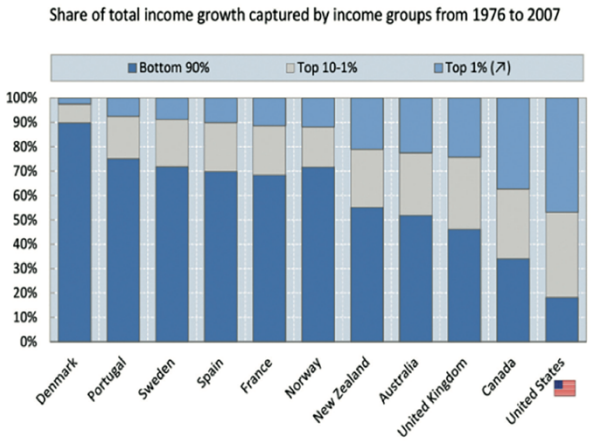

Source: Tackling High Inequalities Creating Opportunities for All, June 2014, OECD

I Norden

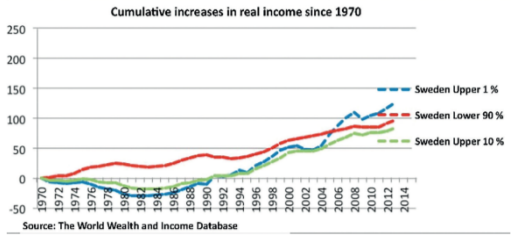

Och i USA

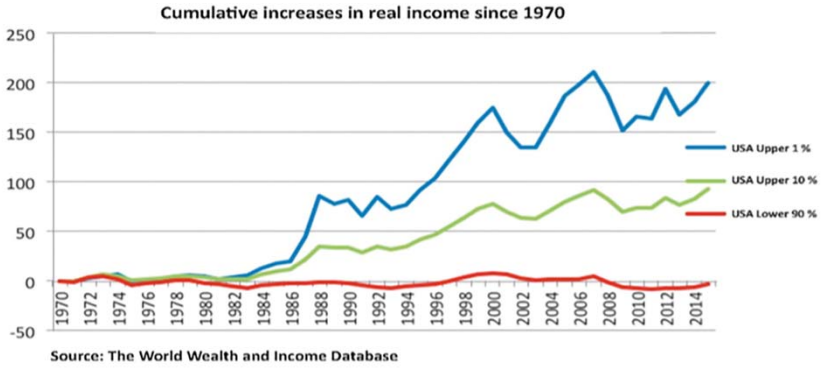

Figure 8: Cumulative increases in real income since 1970 (USA)

Jämlikhet och social rörlighet

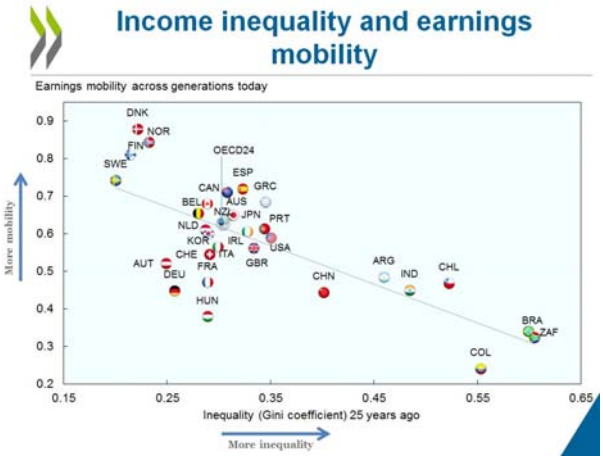

Mycket högt deltagande i arbetskraften

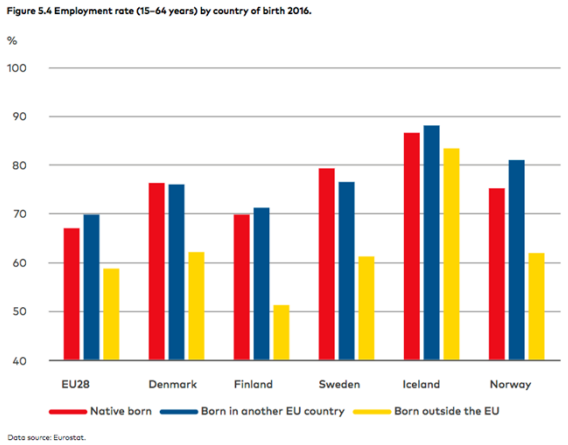

Men också stor integrationsutmaning

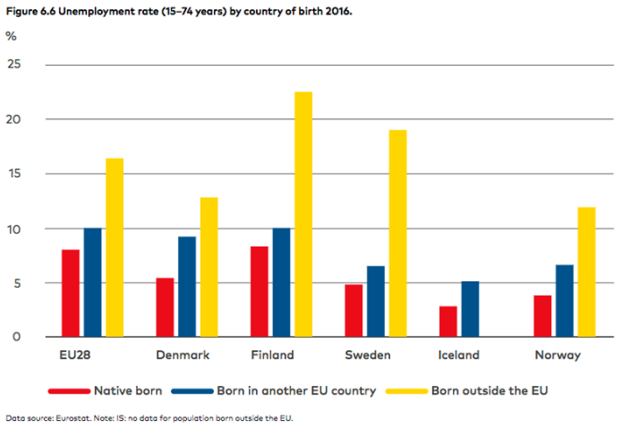

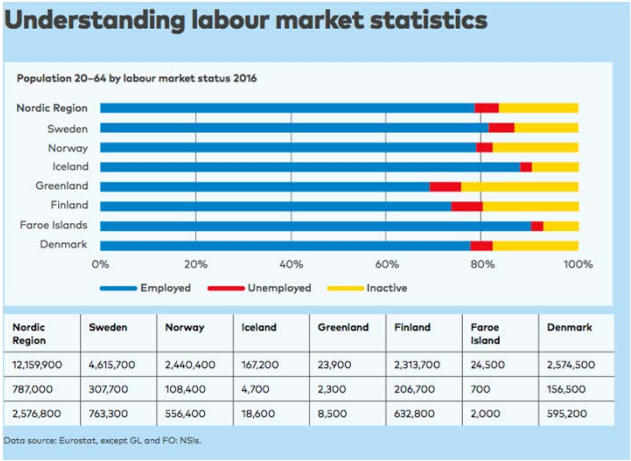

Nordic Region	Sweden	Norway	Iceland	Greenland	Finland	Faroe Island	Denmark
12,159,900	4,615,700	2,440,400	167,200	23,900	2,313,700	24,500	2,574,500
787,000	307,700	108,400	4,700	2,300	206,700	700	156,500
2,576,800	763,300	556,400	18,600	8,500	632,800	2,000	595,200

Data source: Eurostat, except GL and FO: NSIs.

Hot mot/utmaningar för den nordiska modellen

- Utarmning av förhandlingsmodellen?
- EU och juridifieringen, tidigare politik eller förhandling.
- Påverkar även synen på avtalen på arbetsmarknaden.
- Det delade ansvaret. I flera länder dubbla budskap från arbetsgivarna.
- Facklig organisering. Långsiktigt sjunkande organisationsgrad. Politiska beslut påverkar (2006 i Sverige).
- Kollektivavtalstäckning fortsatt hög.
- Globaliserad arbetsmarknad. Mer rörlighet över gränserna.
- Ökad klyftor/spänningar generellt skapar spänningar i samhället och i modellen.
- Ökad polarisering på arbetsmarknaden.
- EUs syn på utstationerade företag och arbetskraft och upphandling. I praktiken har vi i dag två arbetsmarknader i flera sektorer.

Den globala omvärlden och EU

- Epoken efter 1989 tycks ha tagit slut 2016
- Finanskraschen 2008
- EUs kris
- Brexit och Trump – en nationalistisk väg
- En reaktion på globaliseringens konsekvenser
- Storbritanniens uttåg orsakades av klassklyftor och den fria rörligheten?
- Politisk turbulens i Syd. Högerreaktion och nationalism i öst.
- Populismens ansikte i Norr och Syd. Italien som exempel.

Ökad oro i vår tid

- Känsla av osäkerhet
- Rädsla för att framtiden innebär försämring.
- Rädsla för att förlora jobbet. Minskad kontroll i jobbet och i samhället. Respekt.
- Känsla av maktförlust och brist på respekt.
- Rune Åberg 1950: Arbetarklass med makt. 1980: Medelklass utan makt
- Den pressade mitten. Timglasekonomin.
- Digitaliseringsoron. Även stora delar av medelklassen känner oro för sämre villkor och jobb.

Vilken väg väljer EU?

- The five presidents report. ”Completing Europe´s Economic Monetary Union”.
- Junckers vitbok. Fem olika scenarier.
- Svårbedömda utsikter.
- Vad betyder Storbritanniens uttåg?
- EU i två hastigheter. Nordens dilemma.
- Den sociala pelaren.
- Revision av utstationeringsdirektivet.
- ”Macroneffekten”?

Vad skiljer och vad förenar oss?

- Inte en modell utan modell i pluralis.
- Olika anknytning till EU.
- Modellen inte blåkopior.
- Arbetarrörelsen och socialdemokratin stark. Men svagare än tidigare. Och skiftar från olika länder. Modellen tycks överleva även dess försvagning.
- Kollektivavtalsmodellen stark.
- Men olika nivåer på facklig organisationsgrad.
- Trepartssamarbetet olika starkt. Arbetsgivarna skiljer sig vad gäller synen på samarbete och konfrontation och om staten ska spela en roll.
- Allmängiltigförklarande av kollektivavtalen?
- Krisen efter 2008 har slagit olika hårt mot de nordiska länderna.
- Kampen mot social dumping olika grad av framgång.

Nya och gamla utmaningar

- Tillbaka till full sysselsättning
- Digitaliseringen och den fjärde industriella revolutionen
- Jobben tar inte slut men förändras
- Arbetslinjen eller basinkomst?
- En uppdaterad arbetslinje
- Mer osäkra arbetsvillkor och arbetslivets villkor
- Plattformsekonomin och anställningsvillkoren
- Trygghet i omställningen
- Den globala arbetsmarknaden och social dumping

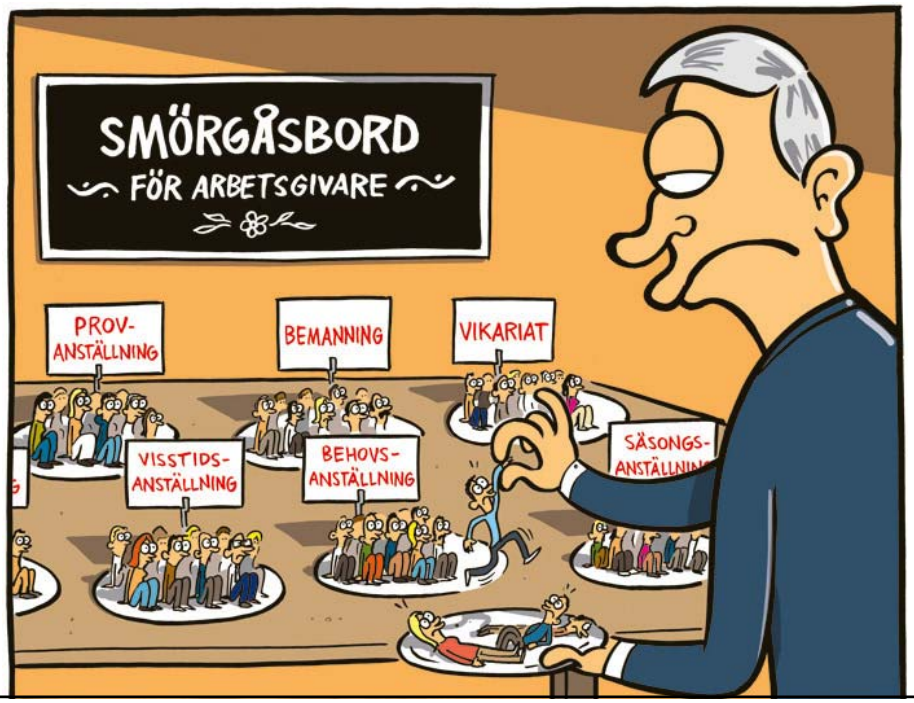

Ett facklig smörgåsbord av förslag och strategier

1. Politisk mobilisering

- Fackföreningsrörelsen den överlägset största folkrörelsen
- En demokratisk kraftkälla också för politisk mobilisering
- Aktiv roll i partierna ser till att det finns bred social representation i politiken
- Förnyelse av partierna och ökad öppenhet
- Partierna fortfarande starka
- Mobilisera nya grupper – den populistiska signalen

2. Facklig organisering

3. Integration av nya grupper

- Vet att på lång sikt en enorm tillgång – på kort sikt en utmaning
- De nordiska modellerna klarar sig bra
- Kamp mot diskriminering och hålla fast vid den nordiska kompetenslinjen
- Olika former av modeller för att minska tiden i arbetslöshet.

4. Minska genusklyftan

- De nordiska länderna unika
- Centralt att minska löne- och arbetstidsklyftan.
- Fördelning av ansvar för hem och barn.
- Lagstiftningsvägen finns lag mot diskriminering. Island har klubbat en lag om lika lön för lika arbete.
- Sätta upp långsiktiga mål. LO satt upp målet att minska löneskillnaderna med 10 procentenheter på tio år.
- Minska antalet jobb med osäkra villkor och deltider.

4. Trepartsmodellen är framgångsfaktor

- Viktig nyckel till modellens framgångar särskilt för att hantera kriser och omställningar
- Det norska solidaritetsalternativet 1992 och danska Fællesförklaringen 1987, finska Konkurrensavtalet 2016, etc, visar att har spelat avgörande en roll
- I flera länder kritiserats såväl av borgerliga politiker som av arbetsgivarparten. Korporatism har fått en negativ klang.
- Olika förutsättningar i de olika nordiska länderna. Arbetsgivarna i Sverige och Finland hårdare linje.
- Staten bjuda in för kring kompetensutveckling och omställning inte minst mot bakgrund av den digitala utmaningen.
- Opionionsbilda.

5. Stärk kollektivavtalsmodellen

- Allmängiltigförklarande i vissa länder
- Åtgärder som stödjer facklig organisering och medlemskap i arbetslöshetskassor, mer robusta socialförsäkringar och a-kassor, med bättre villkor, avdrag för fackavgiften (avdrag för poolen men inte fackliga avgiften), samhällelig uppbackning i olika former, utbildning, studier
- Skärpa argumentationen om organisationerna utför en samhällsinsats som skapar högre produktivitet och bättre ekonomisk utveckling. Annars juridiska frågor som faller på staten och det offentliga.
- Avdrag för fackföreningsavgiften. Kunskap om facket och arbetsmarknaden ska ingå i undervisningen. Facket ett ansvar. Men också stöd för detta.
- Utstationerade företag och anställda i EUs inre marknad. I realiteten två arbetsmarknader.
- Upphandlingspolitik. Lära av varandra här. EUs regelverk ett dilemma.

6. Kamp mot social dumpning

- Lära av varandra. Några länder i Norden mer framgångsrika och det finns en bredare uppslutning.
- Grunden måste vara utstationerade företag inte ska kunna konkurrea med lön.
- Ökad det nationella handlingsutrymmet för att värna de nordiska arbetsmarknadsmodellerna.
- Den offentliga upphandlingspolitiken. Ställa krav på fast anställda: Prekvalificiering. Huvudentreprenörsansvar
- Bättre kontroll och uppföljning. Samarbete mellan offentliga myndigheter och arbetsmarknadens parter.
- EUs utstationeringsdirektiv. Den sociala pelaren. Bra men inte tillräckligt.

7. Motverka polariseringen

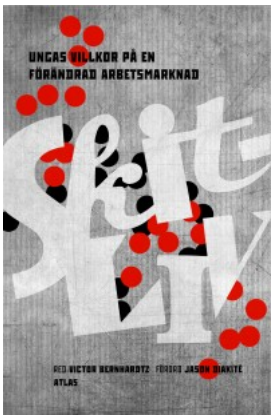

- Osäkra anställningar växer. Internationell trend.
- De nordiska modellerna klarat hålla ihop bättre.
- Men en enorm utmaning för facket och politiken.
- Rätt till heltid och fasta anställning ska vara norm (åter igen: politiken viktig roll)
- Fackligt inflytande över inhyrd personal
- Olika erfarenhet och inställning till bemanningsföretag i de olika nordiska länderna
- Den offentliga upphandlingspolitiken central roll
- Central uppgift att driva villkoren i arbetslivet – inte minst för unga
- En av arbetarrörelsens kärnuppgifter: lön, villkor och inflytande
- Förutsättning för att hålla ihop samhället och löntagarkollektivet
- Och för hög facklig anslutningsgrad

8. Arbete i den digitala eran.

- Jobben försvinner inte. Men förändras i snabb takt.
- En utmaning vad gäller villkor, säkerhet och löner.
- Kräver fackliga strategier och politiska regelverk
- En gemensam nordisk strategi erfarenhetsutbyte för delningsekonomin.
- Organisering av plattformsarbetare.
- Lagstiftning för att inte ska kunna runda arbetsgivarrollen och ansvaret.

9. En modern och uppdaterad arbetslinje

- Arbetarrörelsens svar på kraven på basinkomst.
- Arbete centralt för att finansiera välfärden
- Hur fördela arbetstiden och arbetet på ett rättvist sätt
- Arbetets värde - men vi lever inte bara för att arbeta
- Jobba längre men sänka arbetstiden under ett längre arbetsliv?
- För ett bättre liv och bättre balans mellan arbete och fritid?
- Mer flexibilitet har var linjen de senaste decennierna snarare än att sänka arbetsdagens längd till skillnad från en del andra länder (Frankrike och Tyskland)

10. Trygghet i omställning.

- Grunddrag i modellen – vingarnas trygghet
- Nya trender. Jobb i mellanskiktet av lönefördelningen minskar.
- Ställa krav på utveckling av de nya jobben även om de har mindre kvalifikationskrav än individernas utbildning.
- Lyfta kunskap och kompetens generellt. Danska LOs arbete kompetenslyft, utbildningsambassadörer. ”Fritvalgs Lønkonto”.
- Men också nischade utbildningar med fokus på specifika kompetenser.
- Kontinuerlig kompetensutveckling på arbetsplatsen. Klassorättvisa i dag.
- Modeller för att kunna byta jobb under arbetslivet. Kontomodellen.
- Digitaliseringen gör denna utmaning akut och permanent.

11. Arbetets värde och innehåll

- Fokus legat på att få ett jobb.
- Också arbeta med att utveckla det jobba vi har.
- Arbetsorganisation och makten över uppläggning, planering av arbetsuppgifterna.
- Arbetsmiljöfrågorna generellt. Men också dess nya front den psykiska arbetsmiljön.
- Den digitala världen som hot och möjlighet.
- Politisk offensiv för arbetslivets villkor och bra arbetsmiljö.
- Arbetsgivarnas ansvar i samverkan med facket för hälsa, säkerhet, rehabilitering och företagshälsovård.

12. En näringslivs- och innovationspolitik för vår tid

- Att skapa (för att kunna fördela).
- ”Industrin” en förutsättning för balanserad ekonomisk utveckling och bra arbetstillfällen.
- Här har parterna och staten ett gemensamt ansvar.
- Behöver investera mer i kommunikationer, bostäder och infrastruktur. Inte minst för att klara klimatomställningen.

13. Tillbaka till full sysselsättning

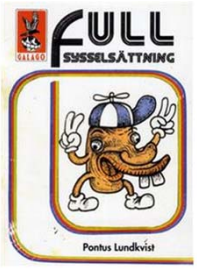

- Näringslivs- och innovationspolitik
- Investeringar i infrastruktur, bostäder och klimat.
- Den gröna utmaningen: boende, transporter och produktion
- Skogen som närings- och klimatomställningsresurs
- En utmaning synnerligen lämpad för arbetarrörelsen. En fråga om ett samhällsbygge. Särskilt om ska förankras. Och förenas med en rimlig fördelningspolitik.
- Både för för hög arbetslöshet och brist, behov av matchning och utbildning
- Vissa länder behöver öka sin konsumtion för att få ner sina bytesbalansöverskott (Tyskland och Sverige, etc)
- Från fokus på utbudspolitik till efterfråga och investeringar i framtiden

14. Framtidens ekonomiska modell

- 30-talets nya ekonomiska modell formades av en ekonom i Bloomsbury…
- Men idéerna fanns tidigt i den nordiska arbetarrörelsen. Och kom att praktiseras tidigt i Norden.
- Från 70-talet är det centraleuropeiska ekonomer och Chigagoskolan.
- Vem formar framtidens ekonomiska modell. I dag lever vi i ett tomrum som fylls av olika populistiska röster.
- Kan den nordiska arbetarrörelsen ta ett ansvar.

15. Den nordiska dimensionen

- Stärk arbetslivsforskningen
- Opinionsbildning för den nordiska modellen
- Facklig och politisk mobilisering.
- Den nordiska folkrörelsetraditionen förenar oss.
- Samarbete mellan tankesmedjor i Norden för ökad styrka och inspiration.
- En gemensamt agerande i och gentemot EU.
- Paul Nielsens förslag till nordiska ministerrådet.
- Styrkan i ”En för alla. Alla för en”.

Ett nytt kapitel?

- Vi behöver tydliggöra modellens framgångar och fördelar
- Facklig organisering och politiskt engagemang är nyckeln
- Den globala arbetsmarknaden och social dumping är en central fråga för framtiden.
- Vi behöver en politik understödjer och inte underminerar modellen och som gör möjligt för starka parterna att lösa problem.
- Den nordiska modellen håller även i den digitala eran. Överlevt marknadsliberal anstormning. Något tilltufsad. Men klarat sig bättre än andra samhällsmodeller.
- Nu behöver vi höja ambitionerna.